

1. ПРЕДМЕТ ТА СТРУКТУРА СУЧАСНОЇ ЕКОЛОГІЇ

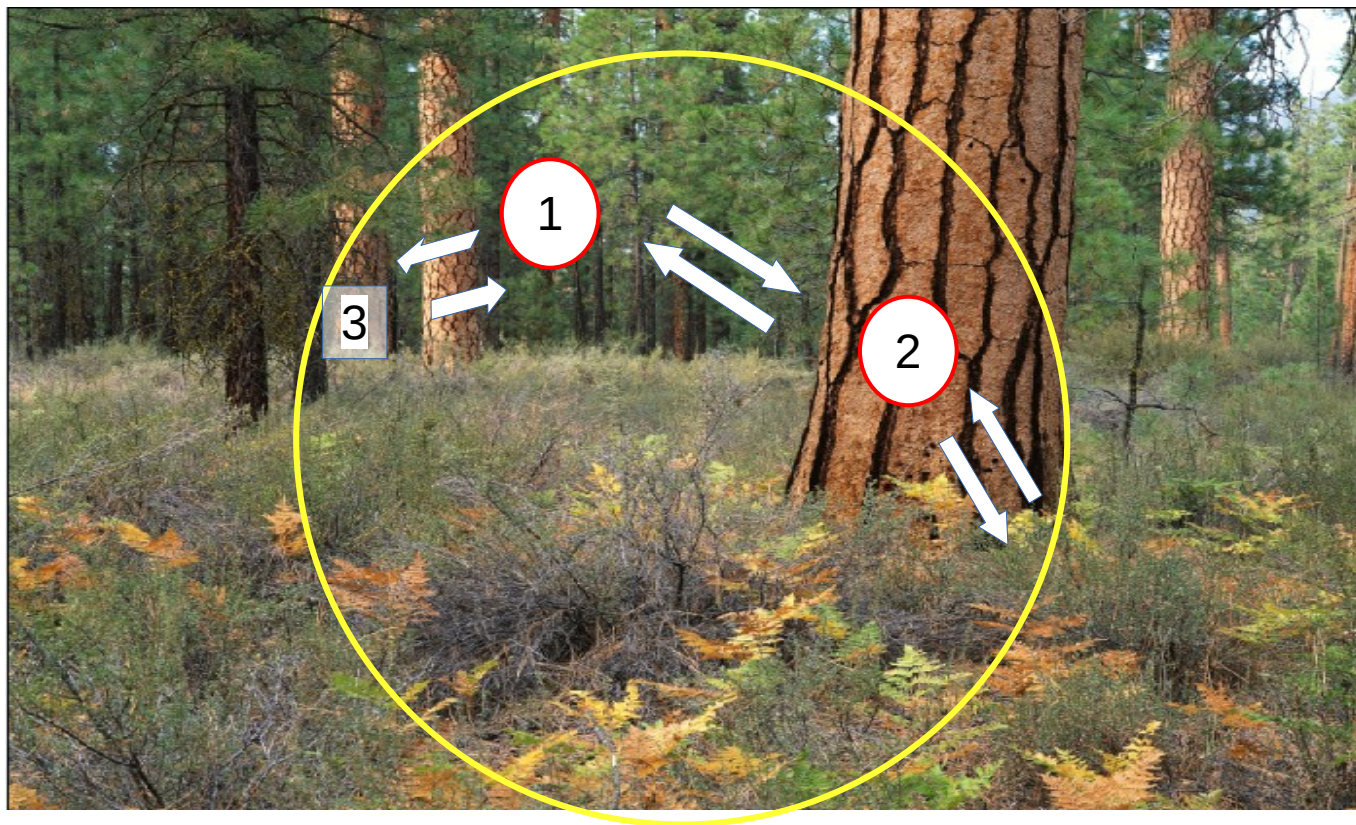
Ernst Heinrich Philipp August Haeckel (1834-1919)

1.1. Екологія як наука

- ✓ Е. - наука про "організми у себе дома" (гр. *οἶκος* – житло, будинок, майно і *λόγος* – вчення, наука)
- ✓ 1866 р. Ернст Геккель ¹: «... загальна наука про відношення організмів до НС» ("Заг. морфологія організмів" ("Generelle Morphologie der Organismen").
- ✓ Сучасне трактування : "Біол. наука, яка вивчає організацію та функціонування надорганізмових систем ...".

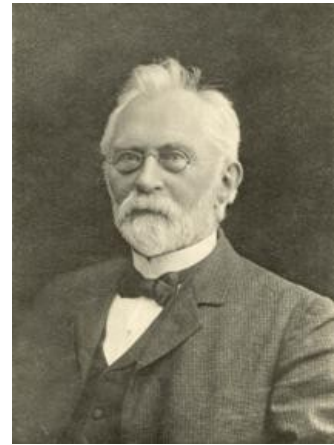
¹ видатний німецький учений, послідовник учення Ч. Дарвіна, започаткував філогенетичний напрям у систематиці, т.то увів терміни «онтогенез» та «філогенез» (співавтор біогенетичного закону - закон відтворення на ранніх стадіях розвитку організму (онтогенезу) основних етапів історичного розвитку виду (філогенезу). У 1866 р. запропонував назву нової науки – екологія.

- ✓ «ЗЕ» - класична біол. Е. (*біоекологія*), "Е. тварин", "Е. рослин", "Е. мікрорг."
- ✓ ЗЕ / Е – закономірності взаємовідносин живих організмів з НПС.

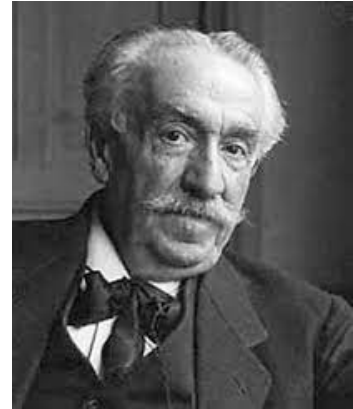
✓ Ін. засновники Е:

Є. Вармінг (дат. *Johannes Warming*; 1841 - 1924) – дан. ботанік, еколог, альголог, міколог, мікробіолог: перша книга про е. рослин ("Екол. географія рослин", 1896); перший університетський курс екології; концепція е.; ряд робіт у т.ч. з е., перекл. багатьма мовами.

А. Шимпер (нім. *Andreas Schimper*; 1856–1901), ботанік і географ, книга «Географія рослин на фізіологічній основі», де узагальнена вся фітогеограф., екол., і фітоценот. л-ра кінця ХІХ ст.

Г. Бонньє (фр. *Gaston Bonnier*; 1853-1922), біолог, ботанік та природодослідник, спеціалізація – насінні рослини.

Ф. Форель (*François-Alphonse Forel*; 1841–1912), швейц. вчений, засновник лімнології.

К. Троль (нім. *Carl Troll*), в 1939 р. вперше ввів термін «ландшафтна екологія».

1.2. Предмет екології, її місце в системі біологічних наук

- ✓ В Е. виділяють деяку заг. частину, яка найбільш повно характер. її як науку - це вчення про екосистеми.
- ✓ Е. як фундам. біол. дисципліна вивчає цілісні комплекси (екосистеми), утворені угрупованнями різної складності разом з екотопом.
- ✓ *Предмет* - сукупність живих організмів, які взаємодіють між собою і утворюють з НПС єдину систему, в межах якої відбуваються процеси трансформації енергії і органічної речовини (ОР).

ЗЕ (біоекологія за М.Ф. Реймерсом) ¹:

✓ **Ендоекологія** (внутр.):

- молекулярна (у т. ч. екол. генетика);
- Е. клітин та тканин (морфологічна Е.);
- Е. індивіду (фізіол. Е. з розділами дихання, живлення і т. д.);

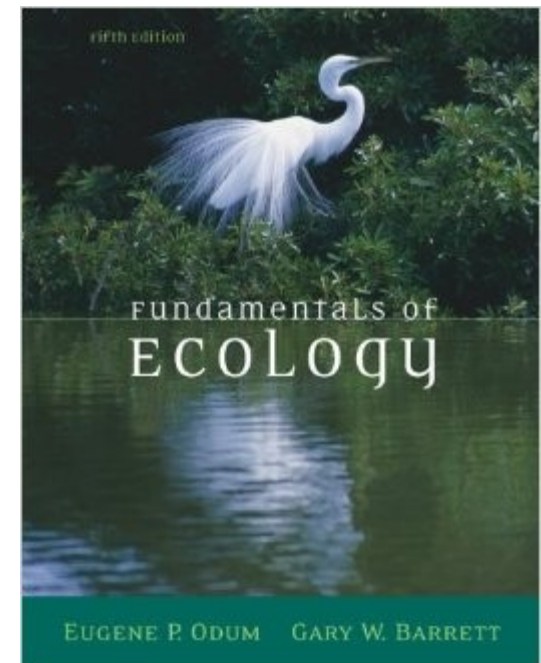
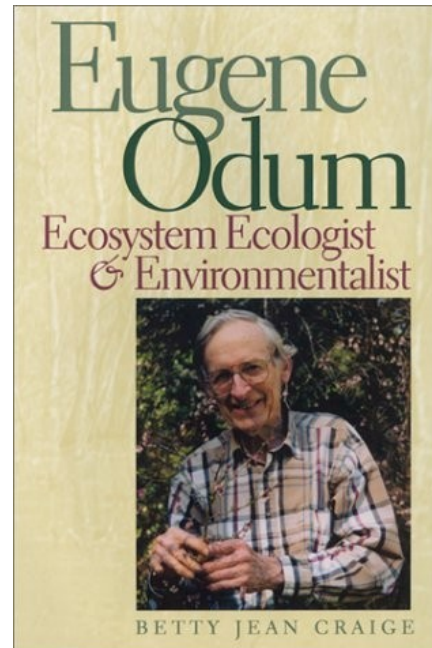
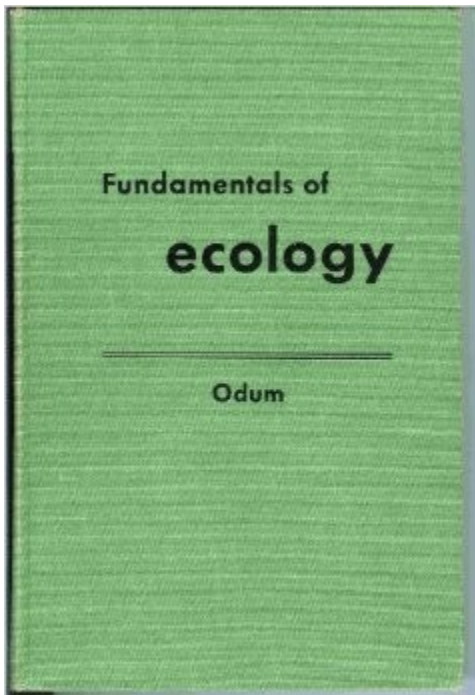
✓ **Екзоекологія** (зовн.):

- *аутекологія* (Е. особин, вивчає напр. вплив темп., вологості та ін.);
- *демекологія* – (Е. малих груп організмів, т.т.о. локальних популяцій, чисельність організмів, розміщення, вплив факторів);
- *спеціоекологія / популяційна* (Е. окремих видів, їх чисельність, розміщення, вплив факторів; біол. стр-ра виду: статева, вікова, етологічна та стосунки між особинами різних видів);
- *синекологія / біоценологія / біогеоценологія* - (Е. угруповань, е. біоценозів; вчення про екосистеми, напр. вплив факторів, функції організмів);
- *біосферологія / екосферологія* (вчення про біосферу; глобальна Е.).

¹ є ряд інших класифікацій: ЗЕ; глобальна Е. (біосфера у цілому); прикладна Е. (радіоекологія, агроєкологія); соціальна екологія (людина-середовище), та ін. (Ситник К.М., Будико М.І., 1990).

1.3. Структура сучасної екології, зв'язок з іншими дисциплінами

- ✓ Стр-ру Е. розглядають ґрунтуючись на стр-рі біології, яку можна уявити на прикладі «шарового пирога» екології за Ю. Одумом, 1975 ¹.
- ✓ Е. за Ю. Одумом «біологія НС».

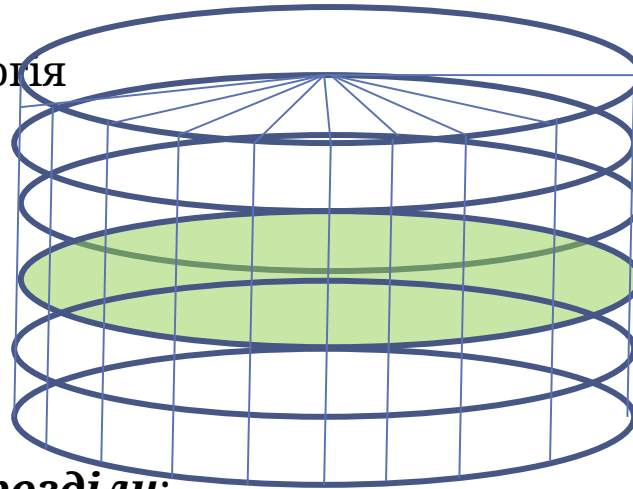

¹Eugene Pleasants Odum (1913-2002 р., амер. еколог і зоолог, автор класичної праці «Екологія»

✓ «Шаровий пиріг» екології (за Ю. Одумом, 1975)

✓ **Фундаментальні підрозділи**

- Молекулярна біологія
- Ембріологія
- Фізіологія
- **Екологія**
- Генетика
- Анатомія

✓ **Таксономічні підрозділи:**

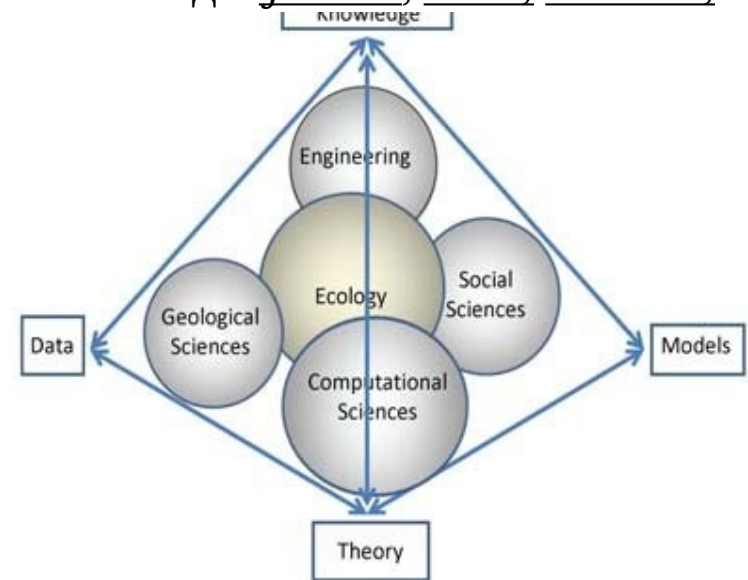
- Бактеріологія
  - Орнітологія
    - Ботаніка
      - Мікологія

Зв'язок з ін. дисциплінами (за Ю. Одум, 1986):

"Е. - пов'язана з природничими й гуманітарними науками ¹";

"Е. - використовує концепції та методи математики, фізики, хімії та ін. пр. наук"
²;

"Е. - використовує дані різних дисциплін (сучасні методи фізики, хімії, біології, тощо.)"

¹ на екосистеми впливає діяльність / поведінка людини – філософія, релігія, тощо";

² найтісніше Е. пов'язана з природничими науками: біологія (живі системи), хімія, фізика, землезнавство (неорганічна природа), ґрунтознавство, геологія, гідрологія, космологія (міжпланетне довкілля) тощо.

<https://www.researchgate.net/figure/The-relationship-of-ecology-to-other-disciplines>

1. 4. Зміст сучасної екології: рівні організації живого "біологічний спектр"

Levels of Organization

Galaxies > Universe

Solar Systems

Earth

Biosphere

Biomes

Ecosystems

Communities

Populations

Organisms

Organs

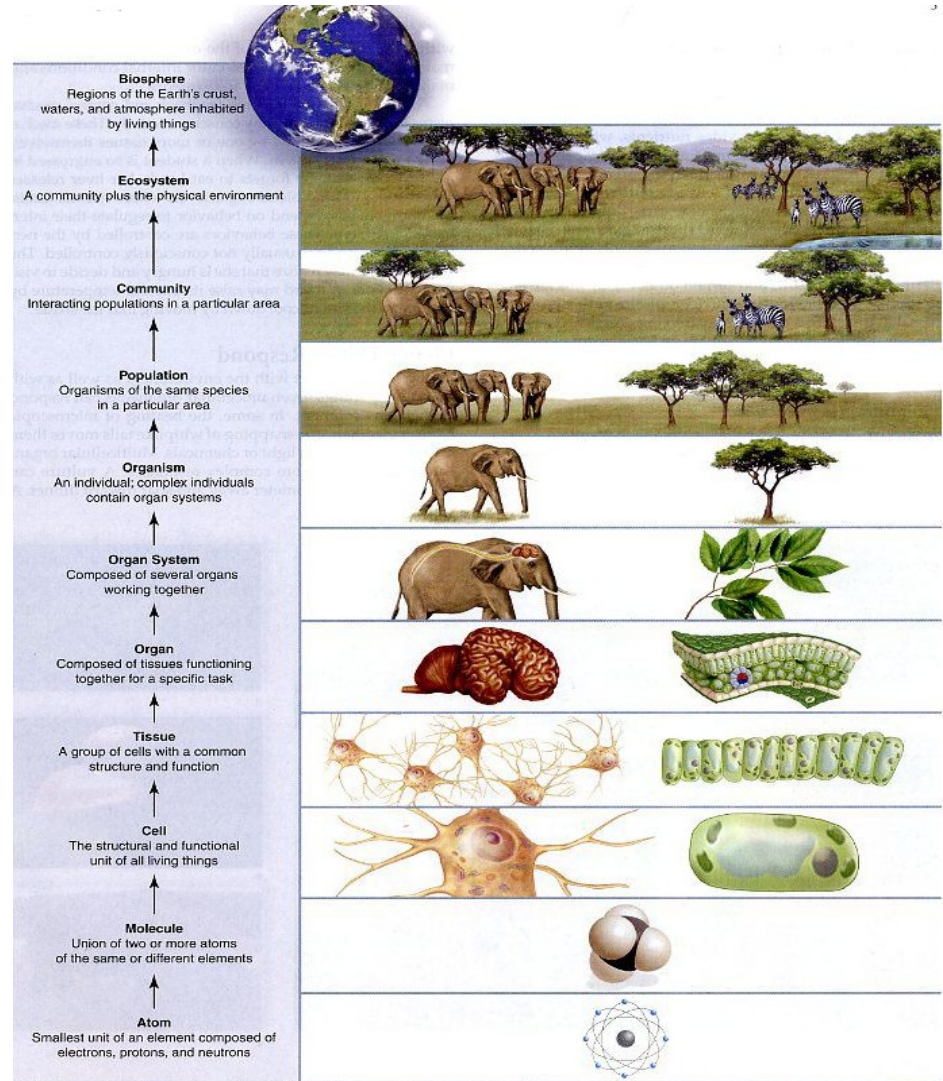
Tissues

Cells

Protoplasm

Atoms > Molecules

<http://www.eoearth.org>

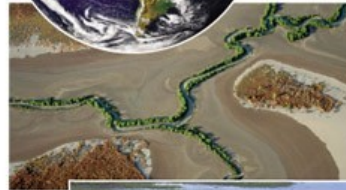
Levels of biological organization. <http://imgarcade.com/1/biosphere-organization/>

Levels of Ecological Study

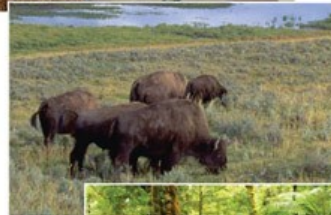
Global ecology

study of the effects of regional changes in energy and matter exchange on the function and distribution of organisms across the biosphere

Landscape ecology

study of energy and matter (including organisms) exchanges between ecosystems

Ecosystem ecology

study of changes in the community in response to changes in abiotic components of the ecosystem.

Community ecology

study of how interactions between species (symbioses) affect community structure and organization

Population ecology

study of how factors affect population growth and structure through time

Organismal ecology

study of the physiological, evolutionary, and behavioral mechanisms used by individual organisms to meet ecological challenges

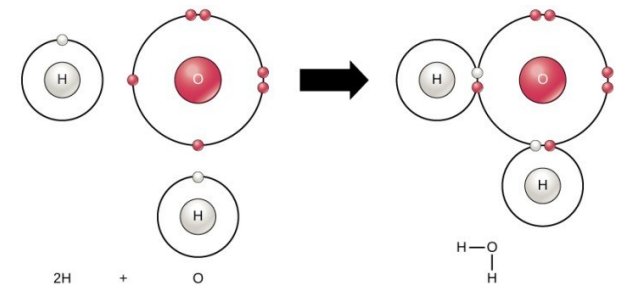
© 2011 Pearson Education, Inc.

1.5. Основні методи екології. Системний підхід в екології

Системний підхід при вивченні Е.:

- визначення складових, що утв. Е., та об'єктів НС, що взаємодіють з нею;
  - встановлення стр-ри (сукупності) внутрішніх зв'язків і відношень між системою та НС;
  - визначення функцій (законів) функціонування Е.
- ✓ Досліджуючи кожен з частин системи окремо, неможливо пізнати всі властивості системи в цілому.
- ✓ **Емерджентність системи**¹ — сукупне функціонування взаємозв'язаних елементів системи породжує якісно нові функціональні властивості системи: система не зводиться до простої сукупності елементів; поділяючи систему на частини, досліджуючи кожен з них окремо, неможливо пізнати всі властивості системи в цілому.

¹ англ. emergence — виникнення, поява нового. Напр. інтенсивн. фотосинтезу рослин лісу менш мінлива, ніж окремих листків (дерев): адже якщо в одній частині інтенс. фотосинтезу знижується, то в іншій можливо його компенсаторне посилення.

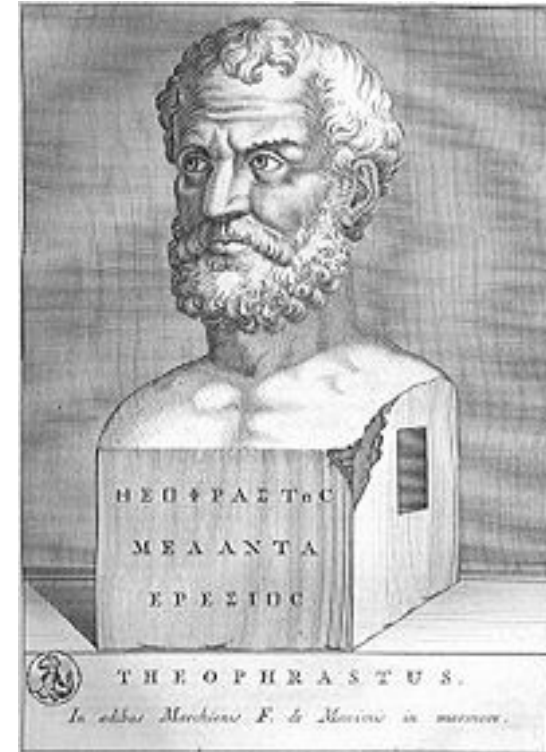

Ecological Methods			
	Observation	Experiment	Model Building
Sites	Field site	Experimental plots, field sites, laboratory	Many sites for data collecting
Measuring Tools	Tapes, compass, Global Positioning System, thermometer, sensors	Tapes, compass, Global Positioning System, thermometer, sensors	Aerial views, Global Positioning System, weather balloons
Magnifying Tools	Binoculars, microscope, telescope	Binoculars, microscope, telescope	Satellite images
Written Record	Notes, automated data storage	Notes, automated data storage	Automated data storage
Chemical Testing	Test kits	Test kits	Large database, multiple sensors
Computer/ Calculators	Mathematical analysis and graphics, statistics	Mathematical analysis and graphics, statistics	Mathematical analysis and graphics, statistics, simulations

<https://www.slideshare.net/watsonma12/chapter-3-biosphere-and-ecology>

1.6. Короткі відомості з історії формування науки

- ✓ «Перші екологи» - Аристотель¹ та його учень Теофраст² 4-е ст. до н.е.:
- взаємозв'язок між тваринами і між тваринами та їх середовищем;
- описав $\approx$ 500 видів рослин;
- відокремив ботаніку від зоології (зробив її самостійною наукою «**батько ботаніки**»);
- розділив покритонасінні рослини на життєві форми: дерева, чагарники, напівчагарники і трави, з урахув. залежності від ґрунту і клімату.

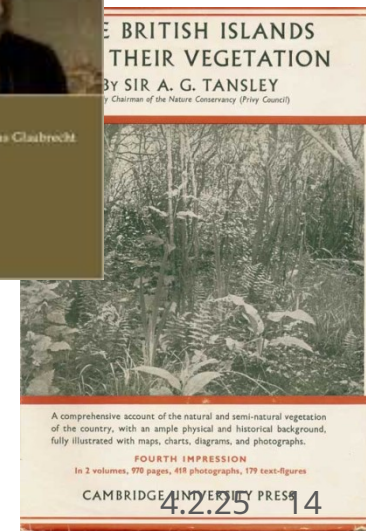
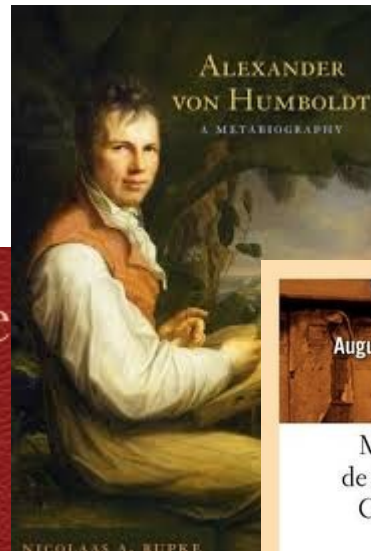
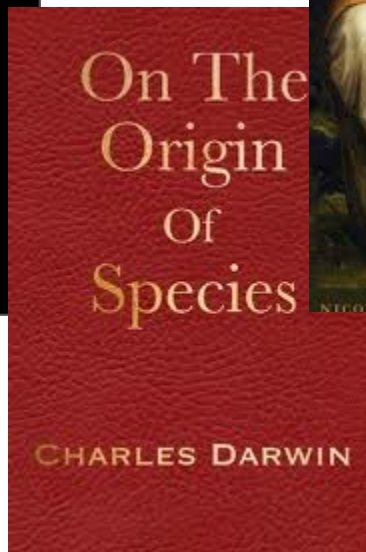
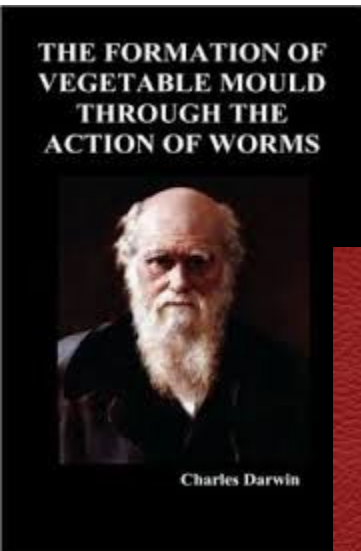

¹ давньогр. вчений-енциклопедист, філософ і логік, засновник класичної формальної логіки.

² давньогр. філософ, наступник друг і послідовник Аристотеля, останні слова: «ми вмираємо тоді, коли починаємо жити!».

Основні етапи становлення науки екологія:

- ✓ Charles **Darwin**: "The formation of vegetable mould", 1881 р., або "Про земляні черв'яки" та "Походження видів", 1859 р.
- ✓ Alexander von **Humboldt** (нім. 1769–1859) та франц. ботанік **Augustin de Candolle** (1832): основи біогеографії.
- ✓ Karl **Möbius** (1825-1908) концепція угруповання та біоценозу;
- ✓ Arthur **Tansley** (1871-1955) - поняття екосистеми;
- ✓ В. І. **Вернадський** (1843-1945): вчення про біосферу;
- ✓ Victor **Shelford** (1877-1968); засновник фізіологічної Е. та концепції біому.

- ✓ **Докучаєв В.В.** - вчення про грунт: процес утворення і, запропонував їх базову наукову класифікацію, перша в світі наукова класифікація ґрунтів (1886), перша світова ґрунтова карта.

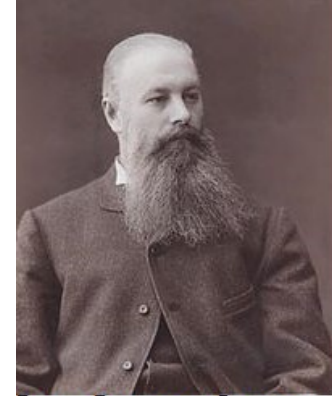
- ✓ **Пачоський І.К.** та ін. - основи фітоценології, яка спершу мала назву - фітосоціології.

- ✓ **Морозов Г.Ф.** – рос. вчений-географ, лісівник, засновник вчення про ліс (1912), один з основоположників ландшафтознавства, фітоценології у Росії.

- ✓ **В.Н. Сукачов** – рос. ботанік, географ і лісознавець, один основоположників біогеоценології, поняття біогеоценоз (1915).

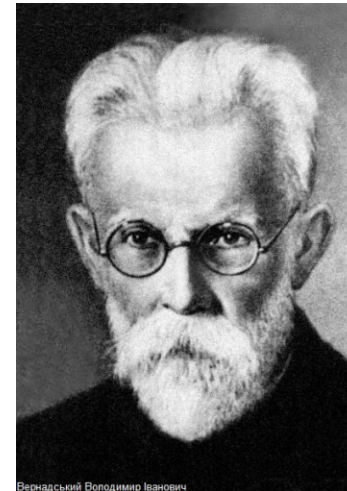
В.Н. Сукачов

Василь Васильович Докучаєв

Г. Ф. Морозов

Вернадський Володимир Іванович

✓ **Кашкаров** Д.Н. фундаментальні роботи:
"Середовище та угруповання" (1933) та "Основи екології тварин" (1938).

✓ У 30-50-х роках:

- Г.Н. **Висоцький** - укр. вчений у галузі лісівництва, грунтознавства, геоботаніки, фіз. географії і гідрології, основоположник науки про ліс і лісову дослідницьку справу;
- П.С. **Погребняк** - вчений-лісівник і грунтознавець;
- Н.Г. **Холодний** - засновник вітчизняної школи фізіології рослин;
- Б.С. **Виноградов**, К.І. **Скрябін**, М.С **Гіляров** та ін..

